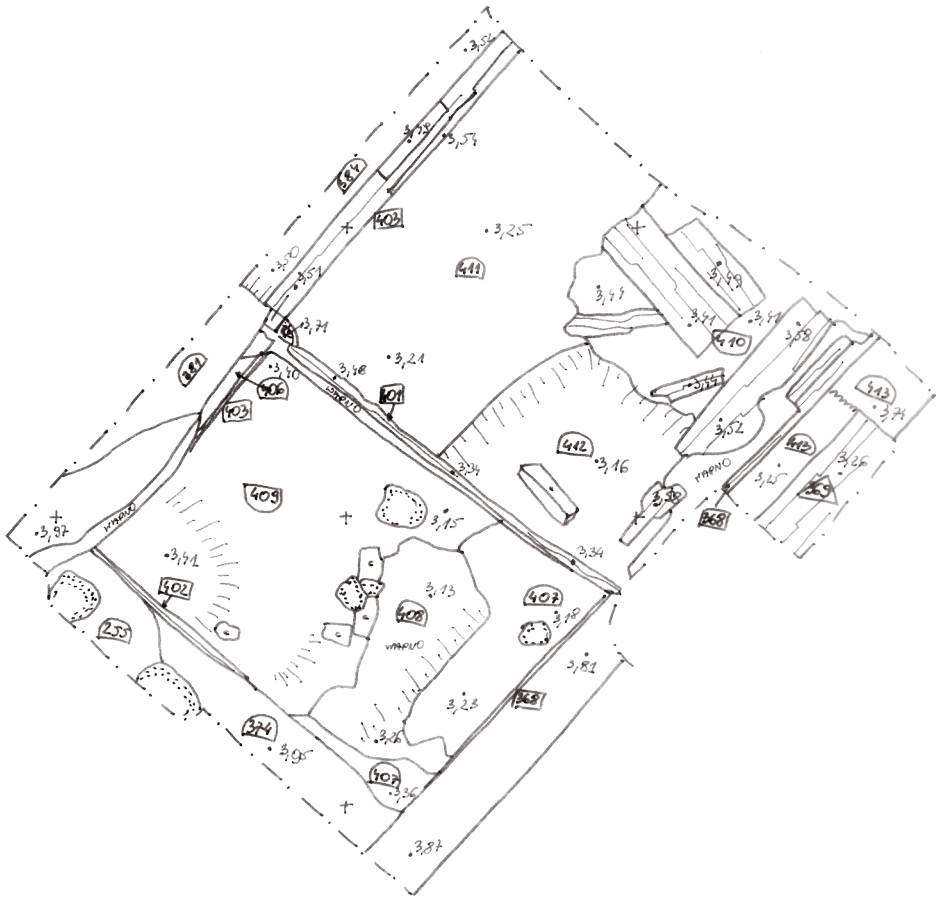

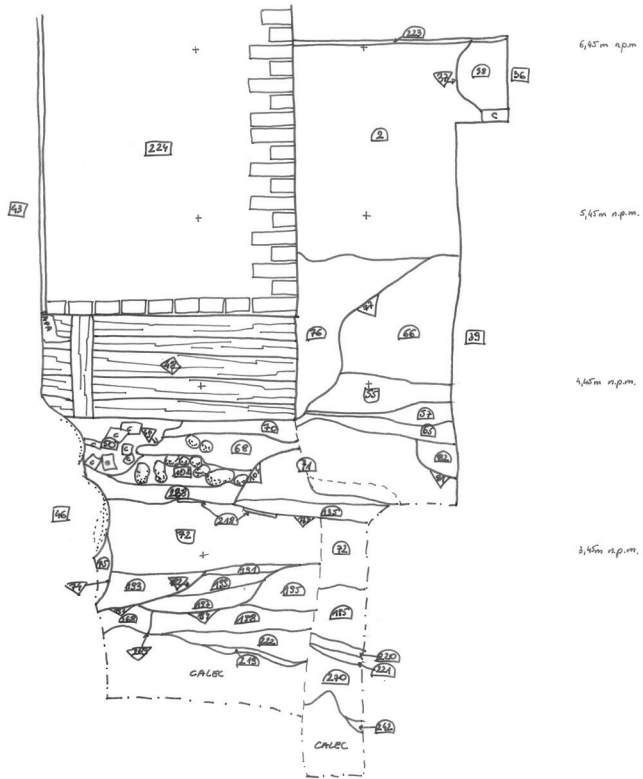
Korzyści społeczne płynące z badań archeologicznych

Korzyści społeczne płynące z badań archeologicznych

Opracowano na podstawie ulotki informacyjnej
Chartered Institute of Archaeologists:
Llewellyn A., Delivering public benefit from archaeology –
factsheet, CIFA,

June 2020

Jako archeolodzy mamy możliwość (i przyjemność!) obcowania z dziedzictwem archeologicznym na co dzień. Dzięki naszemu wykształceniu rozumiemy je, znamy jego wartość i znaczenie. Wiemy, co ukryte jest pod ziemią i pod wodą. Jesteśmy tu podwójnie uprzywilejowani, ponieważ na ogół jedynie specjaliści doświadczają archeologii „na własnej skórze”. Tymczasem dziedzictwo archeologiczne, jako świadectwo przeszłości, należy do wszystkich. Dlatego właśnie powinnością archeologów – naszą powinnością – jest przekazywanie społeczeństwu wiedzy i doświadczeń w zrozumiały sposób.

Przemawiają za tym także argumenty ekonomiczne – to świat zewnętrzny, inwestorzy lub Państwo, finansuje naszą pracę. Jeżeli chcemy, żeby była ona ceniona i nie sprowadzała się do dziwnie drogiego i skomplikowanego „czyszczenia” kolejnych działek z reliktyw archeologicznych lub utrudniania życia właścicielom gruntów w inny sposób, powinniśmy dążyć do tego, aby nowa wiedza i zaangażowanie ludzi w różne archeologiczne aktywności stały się wartościowym i oczekiwanym zyskiem z inwestycji.

Musimy także zwrócić uwagę na to, że wiele osób w ogóle nie wie, że w Polsce są zabytki archeologiczne, a jeżeli wie, to nie potrafi połączyć ich ze swoim życiem i, bardziej ogólnie, współczesnością. Często jesteśmy uznawani za oderwanych od rzeczywistości dziwaków. Taka alienacja jest szkodliwa dla dziedzictwa archeologicznego i – co tu kryć – dla archeologów. Bez akceptacji społecznej nigdy nie będzie bowiem woli politycznej, żeby lepiej chronić dziedzictwo, a także wspierać badania i badaczy, niezależnie od tego, czy działają w instytucjach państwowych, czy firmach prywatnych.

CO POWINIŚMY ZROBIĆ?

Po pierwsze – mówić jasno i wyraźnie o tym, że archeolodzy działają w imieniu społeczeństwa, że dziedzictwo archeologiczne jest nieodnawialne, że raz przebadane stanowiska przestają istnieć i tylko od metodycznych i profesjonalnych działań archeologów zależy, czy przetrwa wiedza o nich; że zachowane do dziś stanowiska sprzed kilkuset lub kilku tysięcy lat stanowią jedynie niewielki fragment naszej przeszłości i dlatego traktujemy je z taką atencją.

Mówmy też o tym, że archeologia ma niezwykłą cechę sprowadzania historii na „ludzki” poziom (jednego człowieka lub jednej rodziny). Podkreślajmy, że bardzo niewielu z nas trafi na karty historii, ale każdy zostawi po sobie ślady interesujące dla przyszłych archeologów.

Działajmy tak, aby uzyskać maksymalne korzyści społeczne ze wszystkich badań i projektów archeologicznych.

Pamiętajmy, że nasze odkrycia i działalność są szczególnie ważne dla społeczności lokalnych.

JAKIE KORZYŚCI SPOŁECZNE PŁYNĄ Z ARCHEOLOGII?

Wkład we wspólną historię

Jest to najbardziej podstawowa i oczywista korzyść dla społeczeństwa, zapisana w Europejskiej konwencji o ochronie dziedzictwa archeologicznego (tzw. Konwencji Maltańskiej) i każdym innym dokumencie doktrynalnym lub strategicznym dotyczącym dziedzictwa archeologicznego. Archeologia przedstawia przeszłość w innej skali, wprowadzając do niej ludzki wymiar zrozumiały dla wszystkich. Publikacje, wystawy lub inne wydarzenia gęsto angażują ludzi, pobudzając zainteresowanie archeologią i troskę o dziedzictwo.

Wartości lokalne

Ludzie lubią być dumni ze swojego miejsca zamieszkania. Dziedzictwo archeologiczne znajdujące się na wyciągnięcie ręki może mieć dla nich wartość, nawet jeśli nie stanie się internetowym lub prasowym newsem. Z drugiej strony w sąsiedztwie nawet najmniejszej miejscowości mogą znajdować się stanowiska ważne dla przeszłości ziem Polski lub Europy. Badania przybliżające lokalnej społeczności dziedzictwo archeologiczne mogą wzbudzić dumę mieszkańców okolicy i zapewnić inwestorowi wsparcie przy realizacji przedsięwzięcia. Warunkiem jest zachowanie

Wicina, woj. lubuskie. Dziedzictwo lokalne i ślad wydarzeń znanych ze źródeł historycznych, czyli pozostałości osady obronnej ludności kultury łużyckiej z wczesnej epoki żelaza (750–550 r. p.n.e.), zniszczonej w trakcie najazdu Scytów. Fot. Miron Bogacki, 2010 r.

przez badaczy pełnego profesjonalizmu. W przeciwnym razie społeczność może potraktować archeologów i inwestora jak barbarzyńców pozbawionych szacunku dla przeszłości, czego przykładem może być presja społeczna i w efekcie konserwatorska na inwestora prowadzącego budowę na krakowskim Stradomiu (np. <https://wiadomosci.onet.pl/krakow/krakow-developer-odkryl-ponad-tysiac-szkieletow-co-sie-z-nimi-stalo/5tmtnj0>).

Kształtowanie przestrzeni i spójność społeczna

Archeologia niesie potężne przesłanie dotyczące zmian społeczeństw w czasie, mobilności grup ludzkich oraz ewolucji sposobów życia. Taka opowieść o przeszłości może ułatwić zrozumienie dzisiejszych przemian i spojrzenie na społeczność lokalną z nowej perspektywy. Znajomość przeszłości pozwala też zobaczyć siebie na osi czasu, zrozumieć swoje miejsce zamieszkania i poczuć z nim związek, nawet gdy nasi przodkowie nie przebywali w nim od pokoleń.

Współcześnie kształtowanie i ulepszanie przestrzeni jest możliwe m.in. dzięki poznaniu zabytków w toku badań, ich konserwacji, odpowiedniej prezentacji oraz dzięki lepszemu zrozumieniu ewolucji danego miejsca. Relikty archeologiczne mogą – jako dodatkowy atut – zostać wykorzystane w nowej inwestycji lub posłużyć za wzór w pracach projektowych, zmieniając przestrzeń z korzyścią dla społeczności i gospodarki lokalnej, np. branży turystycznej.

Sofia. Ruiny amfiteatru z czasów Imperium Rzymskiego (III-IV w. n.e.) odkryte w 2004 r. podczas budowy hotelu, wkomponowane we współczesny budynek. Zabytek dał też nazwę hotelowi (Arena di Serdica Boutique Hotel). Fot. Vassia Atanassova – Spiritia, praca własna, domena publiczna

Wartość edukacyjna

Odpowiednio zaprezentowane i rozpowszechnione wyniki badań archeologicznych mogą stać się bazą źródłową dla uczniów i studentów. Mogą na przykład rzucić światło na dawne sposoby adaptacji ludzi do zmian klimatu. Raczej nie dostarczą one bezpośredniej odpowiedzi na problemy XXI wieku, ale mogą pokazać, że człowiek zmagał się z takimi wyzwaniami od zawsze.

Nauka i innowacje

Inwestowanie w nowoczesne badania archeologiczne wpływa także na rozwój innych dziedzin nauki. Na przykład szczątki kostne wykorzystuje się w badaniach dawnych epidemii oraz przyczyn i skutków chorób, a badania resztek roślin przynoszą informacje o przekształceniach krajobrazu, dawnych gatunkach i szacie roślinnej.

Skarby sztuki i kultury

Najczęstsze doniesienia medialne na temat archeologii i pytania publiczności dotyczą znajdowanych „skarbów”. Ten głód sensacji można wykorzystać w celu przyciągnięcia uwagi do danej lokalizacji i inwestora. Spektakularne znaleziska mogą czasem stanowić impuls do inwestycji gospodarczych na danym obszarze.

Wartość terapeutyczna

Udział w badaniach archeologicznych – czyli przebywanie wśród ludzi, praca zespołowa, nowe umiejętności lub obcowanie z przeszłością w zamkniętych dla szerokiej publiczności muzealnych magazynach – może poprawić kondycję fizyczną i psychiczną wielu osób. Projekty realizowane w Europie pokazały dobroczynny wpływ takich działań na weteranów (Operation Nightingale, www.gov.uk/guidance/operation-nightingale) i osoby z chorobą Alzheimera (T-essere memoria. Il museo incontra l'Alzheimer, <https://www.cultura.trentino.it/Rassegne-concluse/T-essere-memoria2>).

Nowe sposoby wykorzystania potencjału społecznego

Promowanie trudnego dla odbiorców dziedzictwa archeologicznego oraz przedstawianie interpretacji naukowych w zrozumiałym sposobie może pomóc w wypracowaniu nowego podejścia do budowania zaangażowania społecznego i wymiany wiedzy.

Jest wiele sposobów dostarczania pożytku publicznego. Oto kilka przykładów

Na etapie planowania

- Doradzając inwestorom, planistom lub władzom lokalnym, mów o potencjalnych korzyściach płynących z zachowania dziedzictwa archeologicznego lub przeprowadzenia badań wyprzedzających na wysokim poziomie naukowym
- Uczul inwestorów na ewentualną konieczność wkomponowania odsłoniętych relikwów w nowy obiekt lub zmiany zagospodarowania terenu

W trakcie projektu – zaangażowanie

- Zaangażuj amatorów zainteresowanych danym okresem lub tematem albo uczniów lokalnych szkół w prace terenowe lub gabinetowe (np. pomoc przy inwentaryzacji znalezisk)
- Zorganizuj dni otwarte z możliwością aktywnego udziału w wykopaliskach dla szkół i społeczności lokalnej
- Przygotuj program szkoleniowy dla lokalnych grup i wolontariuszy
- Zapewnij możliwość obserwacji pracy archeologów

W trakcie projektu – komunikacja

- Zorganizuj zwiedzanie terenu badań lub dni otwarte
- Przeprowadź prelekcje dla społeczności lokalnej
- Opowiedz, dlaczego ważny jest kontekst archeologiczny
- Prowadź bloga, vloga lub stronę internetową projektu, przygotuj popularne artykuły prasowe, podcasty
- Przy stanowisku postaw tablicę informacyjną z najnowszymi odkryciami
- Organizuj lokalne wystawy czasowe
- Zorganizuj jednodniowe, otwarte muzeum
- Przygotuj biuletyn dla społeczności lokalnej

Po projekcie – komunikacja

- Przygotuj publikacje popularne, ulotki, tablice informacyjne
- Zorientuj się, czy istnieje czasopismo lokalne lub portal i zaprezentuj tam wyniki badań lub poszczególne znaleziska
- Opracuj rekonstrukcje rysunkowe lub atrakcyjne wizualizacje cyfrowe
- Bądź pomysłodawcą lub współpracuj przy tworzeniu szlaków i ścieżek związanych z dziedzictwem archeologicznym (np. <https://zabytek.pl/pl/wycieczki>)
- Przygotuj publikacje internetowe, popieraj otwarty dostęp do danych i dokumentacji
- Zapewnij i ułatw dostęp do znalezisk i dokumentacji

OCZEKIWANIA WOBEC ARCHEOLOGÓW W KWESTII POŻYTKU PUBLICZNEGO

Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona), Valletta 1992, Dz.U.96.120.564

Artykuł 9

Każda Strona zobowiązuje się:

- i. prowadzić działalność edukacyjną w celu wzbudzania i rozwijania w opinii publicznej świadomości o wartości dziedzictwa archeologicznego dla zrozumienia przeszłości i niebezpieczeństw, jakie mu zagrażają,
- ii. promować publiczny dostęp do znaczących przedmiotów własnego dziedzictwa archeologicznego, w szczególności stanowisk archeologicznych i zachęcać do publicznej ekspozycji wybranych obiektów archeologicznych.

Konwencja UNESCO o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego, Paryż 2001

Artykuł 20 – Świadomość społeczna

Każde Państwo-Strona podejmie wszelkie możliwe do zastosowania środki służące podniesieniu świadomości społecznej w zakresie wartości oraz znaczenia podwodnego dziedzictwa kulturowego oraz doniosłości jego ochrony w myśl niniejszej Konwencji.

Konwencja ramowa Rady Europy o wartości dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa, Faro 2005

Artykuł 3 – Wspólne dziedzictwo Europy

Strony zgadzają się promować rozumienie wspólnego dziedzictwa Europy, które obejmuje:

- a) wszelkie formy dziedzictwa kulturowego w Europie, które razem stanowią wspólne źródło pamięci, zrozumienia, tożsamości, spójności i kreatywności, oraz
- b) ideały, zasady i wartości wywodzące się z doświadczenia zdobytego wraz z postępowaniem oraz z lekcji płynących z przeszłych konfliktów, które

wspierają rozwój pokojowego i stabilnego społeczeństwa, oparte na poszanowaniu praw człowieka, demokracji oraz praworządności.

Artykuł 8 – Środowisko, dziedzictwo i jakość życia

Strony zobowiązują się do wykorzystania wszelkich aspektów dziedzictwa kulturowego w celu:

a) wzbogacania procesów rozwoju gospodarczego, politycznego, społecznego i kulturalnego, a także planowania przestrzennego, przez wykorzystanie analiz wpływu tych procesów na dziedzictwo kulturowe oraz, o ile to konieczne, przez przyjmowanie strategii ograniczania tego oddziaływania;

b) promowania zintegrowanego podejścia do polityk dotyczących różnorodności kulturowej, biologicznej, geologicznej i krajobrazowej w celu osiągnięcia równowagi między tymi elementami;

c) wzmacniania spójności społecznej przez wspieranie poczucia wspólnej odpowiedzialności za miejsce zamieszkania ludzi;

d) promowania podnoszenia jakości przy wprowadzaniu nowoczesnych udoskonaleń w środowisku, nie stwarzających zagrożeń dla jego wartości kulturalnych.

Artykuł 10 – Dziedzictwo kulturowe i działalność gospodarcza

W celu pełnego wykorzystania potencjału dziedzictwa kulturowego jako czynnika zrównoważonego rozwoju gospodarczego, Strony zobowiązują się:

a) podnosić świadomość i wykorzystywać potencjał gospodarczy dziedzictwa kulturowego;

b) uwzględnić szczególny charakter i znaczenie dziedzictwa kulturowego podczas opracowywania polityk gospodarczych;

c) zapewnić, by polityki te uwzględniały integralność dziedzictwa kulturowego bez naruszania jego nieodłącznych wartości.

Artykuł 12 – Dostęp do dziedzictwa kulturowego i partycypacja demokratyczna

Strony zobowiązują się:

- a) zachęcać wszystkich do uczestnictwa w:
- procesie identyfikacji, badania, interpretacji, ochrony, konserwacji i prezentowania dziedzictwa kulturowego;
 - publicznej refleksji i debacie na temat możliwości i wyzwania, jakie niesie ze sobą dziedzictwo kulturowe;
- b) uwzględnić wartość przypisywaną danemu dziedzictwu kulturowemu, z którym identyfikują się poszczególne społeczności;
- c) uznać rolę organizacji wolontariuszy, jako partnerów w działaniach, a także jako wyrażycieli konstruktywnej krytyki polityk dotyczących dziedzictwa kulturowego;
- d) podjąć działania w celu zapewnienia szerszej dostępności do dziedzictwa kulturowego, w szczególności wśród młodych ludzi i osób znajdujących się w trudnej sytuacji, tak aby zwiększyć świadomość wartości dziedzictwa, potrzeby jego zachowania i ochrony, oraz korzyści, które z niego wynikają.

Artykuł 13 – Dziedzictwo kulturowe i wiedza

Strony zobowiązują się:

- a) ułatwiać uwzględnienie wymiaru dziedzictwa kulturowego na wszystkich poziomach edukacji, niekoniecznie w postaci odrębnego przedmiotu, lecz jako bogate źródło odniesień w nauczaniu innych przedmiotów;
- b) wzmacniać powiązania pomiędzy edukacją o dziedzictwie kulturowym a kształceniem zawodowym;
- c) zachęcać do podejmowania badań interdyscyplinarnych w obszarze dziedzictwa kulturowego, wspólnot dziedzictwa, środowiska oraz ich wzajemnych zależności;
- d) zachęcać do ustawicznego szkolenia zawodowego i wymiany wiedzy oraz umiejętności, zarówno w ramach systemu szkolnictwa, jak i poza nim.

Artykuł 14 – Dziedzictwo kulturowe i społeczeństwo informacyjne

Strony zobowiązują się do wykorzystania technologii cyfrowych dla zwiększenia dostępu do dziedzictwa kulturowego oraz korzyści z niego wynikających, przez:

- a) zachęcanie do podejmowania inicjatyw promujących jakość treści oraz

zmierzających do zapewnienia różnorodności języków oraz kultur w społeczeństwie informacyjnym;

b) wspieranie na poziomie międzynarodowym kompatybilnych standardów badań, konserwacji, wzmocnienia i bezpieczeństwa dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym zwalczaniu nielegalnego obrotu dobrami kultury;

c) dążenie do usuwania przeszkód w dostępie do informacji dotyczących dziedzictwa kulturowego, w szczególności do celów edukacyjnych, przy jednoczesnym zapewnieniu ochrony praw własności intelektualnej;

d) uznanie, że tworzenie treści cyfrowych dotyczących dziedzictwa kulturowego nie stanowi uszczerbku dla konserwacji istniejącego dziedzictwa.

ICOMOS. Karta Ochrony i Zarządzania Dziedzictwem Archeologicznym,
Lozanna 1990

Artykuł 7

Prezentacja dziedzictwa archeologicznego opinii publicznej jest istotnym sposobem upowszechniania wiedzy o pochodzeniu i rozwoju nowoczesnych społeczeństw. Jednocześnie jest to najważniejszy sposób wpływający na rozumienie potrzeby ochrony dziedzictwa archeologicznego. Prezentację i informację można uznać za popularną formę przekazywania obecnego stanu wiedzy i dlatego też należy ją stale aktualizować. Należy wziąć pod uwagę wielostronne możliwości interpretacji i budzenie zrozumienia przeszłości (...).

Zbiór zasad postępowania i norm etycznych środowiska archeologów w Polsce. Dokument opracowany i uchwalony przez Komitet Nauk Pra- i Protohistorycznych Wydziału I PAN 24 października 2003 r.

IV. Upowszechnianie

1) Archeolog powinien podejmować działania polegające na informowaniu opinii publicznej zarówno o wynikach konkretnych przedsięwzięć badawczych, jak i ogólnych celach i metodach zdobywania wiedzy o pradziejach, poprzez wykorzystywanie różnorodnych dostępnych środków informacji, takich jak:

- audycje radiowe i telewizyjne, wywiady prasowe, publikacje popularno-naukowe,
- programy szkolne i inne inicjatywy edukacyjne.

Kodeks postępowania członka Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich przyjęty przez Nadzwyczajny Zjazd Delegatów SNAP w Warszawie, 7 maja 2010 roku

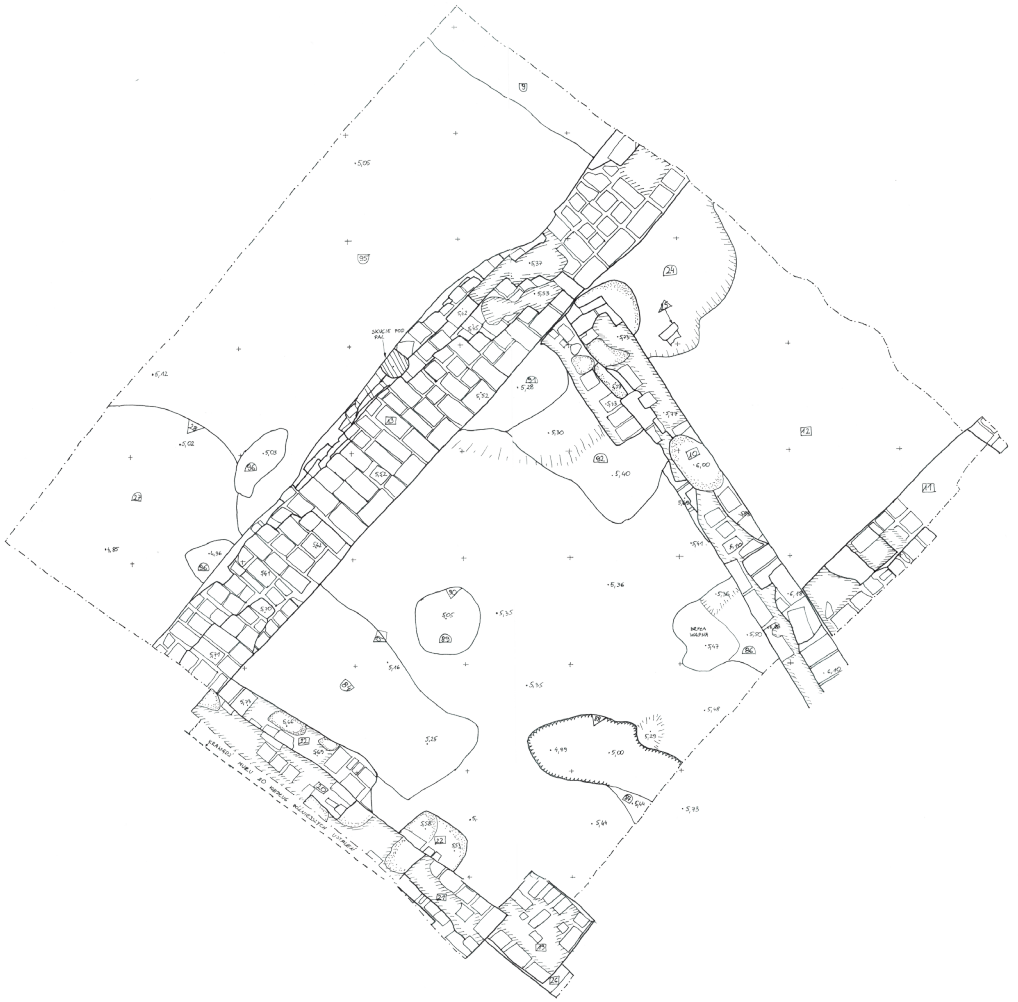
Preambuła

Dziedzictwo archeologiczne stanowi wspólną własność całej ludzkości. Jest ono nieodtworzalne, ograniczone i narażone na zniszczenie. Archeologia polega na jego badaniu i interpretacji dla dobra całego społeczeństwa. Archeolodzy, jako grupa zawodowa, są opiekunami dziedzictwa archeologicznego, działającymi w imieniu innych ludzi. Społeczeństwo ma prawo do informacji o dziejach człowieka, jakie czerpiemy z badań archeologicznych oraz prawo do nieniszczącego, kulturowego, edukacyjnego i rekreacyjnego wykorzystywania dziedzictwa archeologicznego.

Archeolodzy powinni zatem:

- a) działać na rzecz zachowania dziedzictwa archeologicznego w jak najlepszym stanie dla obecnego i przyszłych pokoleń;
- b) prowadzić badania archeologiczne, tak by w rezultacie rozszerzyć wiedzę o przeszłości o nowe rzetelne informacje;
- c) upowszechniać wyniki swoich badań w sposób zrozumiały;
- d) umożliwiać społeczeństwu nieniszczący kontakt z dziedzictwem archeologicznym.

Zadaniem niniejszego Kodeksu jest ustanowienie norm postępowania, którymi będą się kierowali członkowie Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich podczas wypełniania przez nich swych obowiązków wobec dziedzictwa archeologicznego, społeczeństwa i innych archeologów.

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego**

**Narodowy
Instytut
Dziedzictwa**

60
LAT MISJI

ISBN 978-83-67381-00-0